

2008

ISSN 1382 - 0397

De Marke

oudheidkundig mededelingenblad

februari 2008

De Marke

oudheidkundig mededelingenblad

is het orgaan van de Oudheidkundige Vereniging 'De Marke', met als werkgebied de plaatsen Beekbergen, Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek, Loenen & Ugchelen.

Eindredactie: Willem Reusink
Noteboomstraat 15
7101 MG Winterswijk
☎05 43 - 51 46 92 / ☎06 23 41 90 97
E✉: willem.reusink@planet.nl

Bestuurssamenstelling OHV 'De Marke':

<u>Voorzitter:</u>	H.W. van Harreveld Tuinstraat 59 6971 BH Brummen	☎05 75 - 56 60 48
<u>Secretaris:</u>	C.C. Uenk-Dirksen Ringlaan 46 6961 KL Eerbeek	☎03 13 - 65 25 53
<u>Penningmeester:</u>	J. Zengerink Rhienderensestraat 53 6964 BH Hall	☎03 13 - 65 19 60
<u>Bibliothecaris:</u>	W.T.M. Klomp Langschoten 71 7371 EP Loenen	☎055 - 505 22 76
<u>Leden:</u>	M. van Zadelhoff-Ruumpol Loenenseweg 150 6961 HL Eerbeek	☎03 13 - 65 17 24
	J.R.B.W. Krepel Vijverweg 2 7382 BV Klarenbeek	☎055 - 301 13 30
	A. van Bodegom Wilhelminastraat 12 6971 AK Brummen	☎05 75 - 56 13 23

Lidmaatschap: € 14,00 per jaar; aanmelden bij de secretaris.
Excursies: 2 x per jaar organiseert 'De Marke' een excursie.
Lezingen: gemiddeld 8 x per jaar organiseert de vereniging lezingen.
Mededelingenblad: dit blad verschijnt dit jaar drie maal (feb - juni - okt.)

Overname van (gedeeltelijke) teksten en afbeeldingen uit dit blad is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de eindredacteur.

Mededelingenblad 'De Marke'

jaargang 32

no 1

Inhoudsopgave:

blz 1	Inhoudsopgave
2 Willem Reusink:	Redactionele mededelingen
2 Henk van Harreveld:	De gaande en komende man
4 Willem Reusink:	Nieuwe eindredacteur stelt zich voor
5 Piet Willemsens:	Bezoek aan het Regionaal Archief Zutphen
7 Martien Kobussen:	Verdwenen arrestantenhuisje in Loenen
10 Wietse Venema:	Beekbergen
15 Marianne v. Zadelhoff:	Canon Eerbeek
19 Piet Willemsens:	Oliemolen Eerbeek weer in werking
21 Wietse Venema:	Kerstening
24 Wietse Venema:	Impressie van de lezing van Stan Dekker
25 Willem Reusink:	Enkele gegevens over de kerk van Hall
28 Clara Uenk-Dirksen:	Nieuwsbrief De Marke
31	Oproep aan de lezers
32	Aanbod

Kopij voor de volgende uitgave van 'De Marke' graag vòòr vrijdag 30 mei.
 Nummer 2 van dit jaar zal in week 25 (omstreeks 20 juni) verschijnen.

Op de voorkant:

De heren Pasman en Van Spanje uit
 Brummen met hun draaiorgel.

Foto uit ca 1937.

Zijn er onder onze lezers mensen
 die de beide heren gekend hebben
 en iets over hen en hun 'Orchestre
 Moderne' kunnen vertellen?

Reacties graag aan de redacteur.

Redactionele mededelingen

Het zal u ongetwijfeld opgevallen zijn dat 'De Marke' er wat anders uitziet. Dat heeft te maken met andere werkwijzen en mogelijkheden. U zult er - denk ik - snel aan wennen, want het is de bedoeling dat er een herkenbare lay-out gaat ontstaan. Van mijn kant hoop ik dat meer lezers zich achter hun computer zullen zetten om bijdragen te leveren. De vaste medewerkers hebben ook nu hun best gedaan en lezenswaardige artikelen aangeleverd.

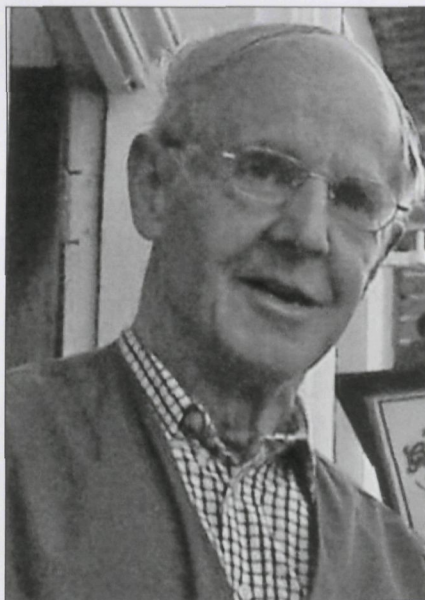
Op 5 maart a.s. is de volgende lezing van De Marke en die zal plaats vinden in de kerk van Hall, omdat deze kerk onderwerp van de lezing is. Spreker is de heer Robert Carp. Om u alvast 'wat op te warmen' voor de lezing, heb ik een klein artikel over de kerk van Hall samengesteld.

Het boek over de spoorlijn Apeldoorn-Dieren, dat eind augustus verscheen, is bijna uitverkocht. Van de 1500 gedrukte exemplaren zijn er momenteel (week 5) nog zo'n 170 over. Het succes van dit boek is niet alleen goed voor de 'goodwill' van de vereniging, maar ook voor het 'goeie gevoel' van de penningmeester.

De gaande en de komende man

Voor U ligt een vernieuwde Marke en ook het gebruikelijke voorwoord van de redacteur maakt ditmaal plaats voor enkele woorden van de verenigingsvoorzitter. Die kwijt zich van deze taak met gemengde gevoelens, nu zijn woorden allereerst betrekking moeten hebben op het al eerder aangekondigde terugtreden van Piet Willemsens als redacteur van de Marke (foto rechts).

De afgelopen zeven jaar heeft Piet met de van hem bekende energie, onderzoeksdrijf en originaliteit ons verenigingsorgaan gemaakt tot wat wij graag zagen, namelijk een op tijd verschijnend en levendig periodiek met een goede mix van

tekst en beeldmateriaal, gedegen artikelen en luchtige observaties, wetenswaardigheden en actualiteiten, debat en verslag, kortom een onmisbaar instrument ter bevordering van de groei, bloei en maatschappelijke betekenis van onze vereniging.

Blijkens vele vlotgeschreven stukjes van zijn hand had Piet een voorliefde en een goed oor voor "oral history", spoorde hij veel in dit opzicht interessante ouderen op en wist hij hen, vaak met verrassende uitkomst, op hun praatstoel te krijgen.

Maar ook het vele werk voor diepergravende artikelen schuwde hij niet en die, waarin hij ons meer vertrouwd maakte met bij voorbeeld landelijke grootheden uit Eerbeek als Mankes en De Mérode, verdienen zeker een ereplaats temidden van de onder Marke-titel verschenen publicaties. Daarnaast wist Piet ook uit onze schrijvende leden het beste naar boven te halen en maakte hij van zijn Marke-nummers handig gebruik bij het winnen van zieltjes of, zo U wilt, nieuwe leden voor onze vereniging.

Aan de groei en bloei waarin de Marke zich in deze eeuw tot dusver heeft mogen verheugen, heeft Piet in belangrijke mate bijgedragen en daarvoor passen hier dan ook woorden van hulde en dank.

Gelukkig is er geen sprake van een echt afscheid en van zorg voor de toekomst. Piet wil namelijk als schrijver voor de Marke actief blijven, maar dan zonder de lasten van de voor alles verantwoordelijk zijnde enige redacteur.

Die lasten zijn inmiddels overgegaan op de draagkrachtige schouders van de hierbij als nieuwe redacteur hartelijk welkom geheten Willem Reusink uit Winterswijk. Diens solide reputatie is niet alleen verweven met zijn voormalige redacteurschap van het met ons verenigingsorgaan vergelijkbare Freriks nieuws en zijn activiteiten als geschiedkundig verzamelaar, maar ook en vooral met zijn op veel kennis, ervaring en passie steunende inzet voor onze vereniging, zoals deze in 2007 nog tot uitdrukking kwam bij de succesvolle afronding van het boek over de historie van de spoorlijn Dieren-Apeldoorn.

Aangezien Willem over zijn achtergrond en drijfveren ook nog zelf aan het woord komt, behoeft hij hier geen verdere introductie en volsta ik met de namens het Marke-bestuur geuite wens, dat zijn nieuwe redacteurschap hem en alle lezers van de Marke langdurig voldoening zal schenken.

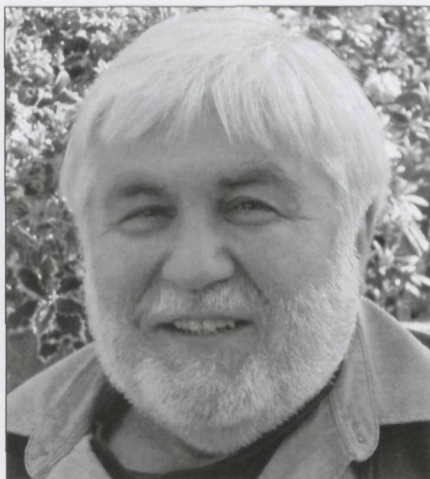
Daarbij moge duidelijk zijn dat vervulling van deze wens mede zal afhangen van voldoende ondersteuning in de vorm van door Marke-leden geleverde artikelen, illustraties, ideeën, informaties en, wellicht zo nu en dan, een meer praktische handreiking. In die zin dragen wij met ons allen verantwoordelijkheid voor het zinvol voortbestaan van ons verenigingsorgaan.

H.W. van Harreveld

Even voorstellen

Met ingang van dit nummer heb ik de eindredactie van 'De Marke' overgenomen van Piet Willemsens, die deze functie jarenlang met verve heeft vervuld. Daarom weet ik eigenlijk ook niet waar ik aan begin! En ook niet waar dit moet eindigen! Maar in ieder geval begin ik met frisse moed aan de vrijwillig op mij genomen taak.

Als lezer wilt u misschien wel weten wie ik ben, wat ik gedaan heb en wat ik (nog) doe.

Geboren in 1945 in Leuvenheim. Daar ook naar de lagere school aan de Arnhemsestraat (nu: Buurthuis) en de school aan de Spankerenseweg (nu: Rietgors) geweest. De bijna legendarische meester Anton Berghegen heeft bij mij uiteenlopende interesses opgewekt en hij hield mijn ouders voor dat er van mij via Mulo en Kweekschool nog best iets terecht kon komen.

Na vier jaar Mulo in Brummen op het Graaf van Limburg Stirumplein ging ik – samen met een tweetal klasgenoten – naar de Rijkskweekschool in Doetinchem. Vijf jaar lang 's zomers op de fiets van Leuvenheim naar Doetinchem en 's winters met de GTW.

Na de kweekschool direct in militaire dienst en na de dienstitijd een tijdelijke baan aan de Algemene Technische School in Doetinchem. Vanaf mei 1968 tot zomer 1991 leerkracht aan de Prinses Beatrixschool voor mlk in Winterswijk. Daarna zeven jaar in het voortgezet speciaal onderwijs in diverse functies. Na een burn-out nog een jaar als oproepkracht voor dagblad 'De Gelderlander' gewerkt en daarna (en nu) ambteloos burger.

Van 1945 tot 1969 in Leuvenheim gewoond. Lid geweest van de Koninklijke Muziekvereniging 'De Eendracht' (helaas ter ziele), gevoetbald bij de 'Brummense Boys' en later gevoetbald en gehandbald bij SC Brummen. Nog even (twee jaar) toneel gespeeld bij 'Kunst na Arbeid' onder regie van Pa de Wit.

Van 1969 tot nu woonachtig in Winterswijk. Getrouwd en één zoon. Daar ook gehandbald en 28 jaar zaalvoetbal gespeeld. Diverse bestuursfuncties ge-

had in uiteenlopende verenigingen en stichtingen. Zeven jaar eindredacteur geweest van het kwartaalblad van de Stichting Freriks te Winterswijk.

Van jongs af aan geïnteresseerd geweest in de geschiedenis van vooral Leuvenheim, maar ook van de hele gemeente Brummen. In 1963 een scriptie gemaakt 'Van Brimnum tot Brummen', die nog steeds in het Regionaal Archief te Zutphen in kopievorm aanwezig is. In diezelfde tijd begonnen met het verzamelen van oude ansichten van de hele gemeente Brummen, een hobby die de laatste jaren wat intensiever wordt beoefend. Ook archiefbezoek en – onderzoek behoort tegenwoordig tot de hobbymatige bezigheden. Verder kennen mensen mij van een andere hobby: boekenmarkten. Ik loop er veel rond en een keer of zes per jaar sta ik zelf achter de kraam (ook op de Pinkstermarkt in Brummen).

Aan het eind van de jaren negentig lid geworden van 'De Marke'. Een paar maal kleine artikelen gepubliceerd in dit blad en in het afgelopen jaar druk geweest met de lay-out van het boek over de spoorlijn Dieren-Apeldoorn.

U weet nu zo'n beetje wat voor vlees u in de kuip heeft. Wat u van mij mag verwachten, weet ik zelf nog niet. Maar in ieder geval wil ik mijn best doen om dit blad nog mooier te maken. Een aanzet daartoe kunt u met ingang van dit nummer zien. De lay-out is enigszins veranderd en met het bestuur heb ik de afspraak gemaakt dat we 'De Marke' drie maal per jaar laten we verschijnen in plaats van twee maal. Per keer streven we naar een vaste omvang van 32 pagina's.

Nog een verandering zal u gaan opvallen: in de toekomst zult u in beperkte mate advertenties aantreffen in 'De Marke'. Hopelijk doet – ook bij u – verandering van spijs eten. Laten we er samen van genieten.

Willem Reusink

Bezoek aan het Regionaal Archief Zutphen

Een boeiende middag brachten we daar door in het Regionaal Archief te Zutphen, op 29 oktober. Een poos geleden had secretaris Clara daartoe een uitnodiging ontvangen en ze heeft er prompt werk van gemaakt.

In totaal zijn er aan dat archief tien vaste mensen verbonden, plus een dertig vrijwilligers. Drie topdames van het archief hielden ons die middag aange naam, leerzaam en gespannen bezig. Eerst de ontvangst door directeur Femia Siero, officieel heet ze: gemeentearchivaris. Ze legt uit dat een gemeentelijk

archief er is voor recht- en bewijszoekende burgers. In de eerste plaats zijn er alle stukken van de gemeente opgeborgen. Tegenwoordig zijn die al na twintig jaar voor iedere burger toegankelijk. Vroeger was dat vijftig jaar. Evenwel, niet elk gemeentelijk stuk is zomaar opvraagbaar, met name privacyaspecten houden dat tegen. Tegenwoordig kun je ook via de website inzage krijgen in het archief. We kregen een lijstje mee van alles wat er in Zutphen over de gemeente Brummen ligt. Verrassend, al die verenigingen en enkele privépersonen. In grote lijnen kun je via de website erachter komen wat er ligt. Voor details moet je natuurlijk naar het archief in de Spiegelstraat.

Een lawine van vragen kreeg de even goedlachse als veelwetende Femia over zich heen. Ook onderling had onze groep er veel schik om. Even tussendoor wie er van ons allemaal waren: Berthus en Ini Maassen, Clara en Henk Uenk, Marianne van Zadelhoff, Jan Plant, Wietse Venema, Martien Kobussen, Ben Derksen, Corrie de Kool, Marinus Berendsen en - als enige uit Brummen - Piet Willemsens. Allemaal mensen waarvan in de toekomst veel historische vondsten verwacht mogen worden ...

Van twee andere functionarissen - Sandra en Stein - vernemen we veel over andere belangrijke onderdelen van het archief, o.a. dat van de restauratie oude papieren. We hoeven niet ongerust te zijn, alles is brandveilig opgeslagen: vier kilometer bescheiden en voorwerpen!

Het archief herbergt zowel schenkingen als wel in bewaring gegeven stukken. De temperatuur is achttien graden, bij een relatieve vochtigheid van 52. We vernamen veel tips om zelf waardevolle stukken op te bergen: in ieder geval niet in plastic mapjes, of met een nietje geklemd. Zuurvrij papier is 't beste. Prachtig allemaal wat daar in Zutphen ligt, maar een enkeling van ons was toch ongerust, dat er materiaal vernietigd zou zijn. Femia Siero verzekerde ons: alles wat van cultuurhistorische waarde is, bewaren we zorgvuldig, maar we weten natuurlijk niet wat de inbrengers zelf (van tevoren) met het materiaal gedaan hebben. Overigens moet ieder archief erop letten dat het geen stapels waardeloos papier bewaart..

Als kleine tegenprestatie voor alles wat we die middag gehoord en gezien hebben, was er het verzoek om vrijwilligers uit de gemeente Brummen, al is het maar voor een halve dag in de week!

Naschrift:

Dit jaar staat bij het archief in het teken van charters (akten op perkament). Alle activiteiten hebben iets met charters te maken. Gemeentearchivaris Femia Siero heeft ter introductie/informatie een kort stukje geschreven over charters.

Piet Willemsens

Verdwenen arrestantenhuisje schrik Loenense jeugd

Achter de voormalige woning van de politieagent Van Deelen aan de Hoofdweg in Loenen stond tot 1983 een arrestantenhuisje dat in het dorp beter bekend stond als 'ut höksien'. Agent Van Deelen noemde het huisje dat achter in de tuin stond gewoon De Cel. Het huis moet rond 1884 gebouwd zijn, maar het arrestantenhuisje is er later gekomen.

Volgens oude verhalen is het huis, dat nu nog bewoond wordt door mevrouw Rietberg, gebouwd van de restanten van de school die er voor de komst van de Dorpsschool aan de Beekbergerweg heeft gestaan. Boven een van de deuren die boven toegang gaf tot een van de slaapkamers was nog lang 'no 17' te lezen.

Eerste agent

De eerste agent (veldwachter) die in Loenen de orde moest handhaven was Kerkfort. Van ongeveer 1910 tot 1925 was Lammert Oosterbroek degene die er op moest toezien dat er volgens de wetten werd geleefd in Loenen. Nadien kwam agent Van der Hoek gevolgd door Van Deelen op 1 april 1941. Deze bleef ook na zijn pensionering in dit huisje wonen.

Per fiets

Van Deelen had in Loenen veel werk. Per fiets moest hij zijn grote gebied regelmatig de ronde doen. Zijn rayon was van de Woeste Hoeve tot de lagere school in Klarenbeek. Zover was het nog gemeente Apeldoorn. Omdat hij vaak van huis was, handelde zijn vrouw thuis vele zaken af. Bang was zij zeker niet. Op een dag stopte zij eens eigenhandig een lastig persoon in de cel. Na zijn pensionering behoefde hij zich zeker niet te vervelen, want hobby's had hij genoeg. Hij was aangesloten bij de Solex-club die er gezamenlijk op uit trok. Hij kweekte kanaries en was ook een liefhebber van houtsnijwerk. Prachtige stukken stonden in zijn woning. Zolang zijn gezichtsvermogen dit toeliet ging hij hiermee door. Ook de tuin kreeg zijn aandacht.

Graag gezien

Van Deelen was in Loenen een graag gezien persoon. Hij was soepel in zijn beroep. Op zijn tijd was hij genegen om wat door de vingers te zien. Hij vierde met zijn vrouw op 3 april 1973 zijn diamanten huwelijksfeest. Er kwamen heel veel personen uit Loenen en omliggende dorpen om het echtpaar Van Deelen-Van der Brink de hand te schudden. Beiden waren afkomstig van boerderijtjes op de Hoge Veluwe. Mevrouw Van Deelen werd geboren in De Oude Pampel en agent Van Deelen in De Bunt. Beiden hebben hier in Loenen altijd prettig gewoond. Ook hun kinderen vestigden zich in het dorp. Dochter Ajo woont er nog altijd.

Zwervers

Het arrestantenhuisje is niet veel gebruikt en ook nooit langer dan een dag. De arrestanten werden dan overgebracht naar het hoofdbureau in Apeldoorn. Sommige haveloze personen die langs de weg zwierven, klopten wel eens bij Van Deelen aan om een nacht in te mogen slapen. Het meest gebruikte de agent het huisje voor dronkelappen die hij bij zijn ronde langs de weg vond. Ze konden dan in de cel hun roes uitslapen en werden de volgende dag door de agent met een flinke uitbrander weer weggezonden.

In de oorlog is het huisje ook enige tijd in gebruik geweest voor betrapte inbrekers. In afwachting van de overbrenging naar Apeldoorn verbleven ze korte tijd in het höksien.

Brits

De cel, maar enkele vierkante meters groot, bevatte enkel maar een brits, een tafeltje en een toiletemmer. Er zat ook een belletje in waar de arrestanten op konden drukken wanneer ze de veldwachter wilden spreken. Bij hun vertrek moesten de arrestanten zelf de cel schoonmaken maar hadden daar vaak geen trek in.

Jeugd

De jeugd van de Dorpsschool tegenover de woning van de agent had veel ontzag voor de cel. Ouders die hun kinderen niet de baas konden, dreigden met opsluiting in het huisje. Menigeen kan zich dit nog herinneren, want het was voor de ouders van opgroeiende kinderen een vaak gebruikte waarschuwing. Later toen de politie over auto's kon beschikken was het huisje niet meer nodig en gebruikte Van Deelen het als een opslag voor tuingereedschap.

Monument

In het verleden is nog wel moeite gedaan om het huisje op de Monumentenlijst te krijgen. Helaas heeft de gemeente Apeldoorn hieraan onvoldoende aan-

dacht geschonken. In 1983 is bij de bouw van De Brink, om meer parkeerplaatsen in het centrum van Loenen te krijgen, besloten om het huisje te laten slopen. Het huisje was niet bouwvallig en hoorde met de politiewoning tot oud-Loenen dat bewaard had moeten blijven. Alleen foto's herinneren nog aan dit huisje.

Ook het brandweershuisje dat daar dichtbij stond is gesloopt.

Volgens een oud bestemmingsplan Loenen-Dorp eind jaren tachtig, zou het veldwachtershuis gaan verdwijnen als de nieuwe Dorpsbrink (centraal plein) er zou komen.

Het is nu, anno februari 2008, nog steeds niet zeker waar en wanneer er een dorpsbrink komt. In de nieuwe dorpsvisie komt wellicht een Dorpsbrink, maar waar die ook zal komen, de Loenenaren willen graag het markante witte huisje behouden. Er is al teveel verloren gegaan in het dorp.

Martien Kobussen

Beekbergen

Historische, landschappelijke en heemkundige aspecten

Het dorp Beekbergen ligt ongeveer 9 km ten zuiden van de stedelijke kern Apeldoorn. Het telt ongeveer 4000 inwoners. Ongeveer 800 personen bevinden zich in verzorgingsinstellingen.

Historische aspecten van het dorp

In de omgeving van Beekbergen bevindt zich een aantal grafheuvels in het Spelderholt en in het bosgebied Bruggelen. Hieruit kan de conclusie worden getrokken, dat in de prehistorie in deze omgeving al mensen hebben geleefd.

De nederzetting Beekbergen is vermoedelijk ontstaan in het begin van de ijzertijd. Deze tijd begon ongeveer in het jaar 600. De ijzerwinning vond in deze omgeving plaats in primitieve oventjes. De inhoud van klapperstenen en ijzeroxyde werd verhit met houtskool. Na verhitting bleven onder meer ijzerslakken over. De smid, een belangrijke man in de oudheid, sloeg de oventjes stuk en smeedde uit de ijzerslakken gebruiksvoorwerpen. Hij gooide het afval op een berg en dat was de smittenberg. De naam van het hotelrestaurant 'De Smittenberg' herinnert hieraan.

In het jaar 801 werd een bos in Braclo (nu het bosgebied Bruggelen) aan de

prediker Liudger geschonken. In het jaar 809 heeft Liudger deze streek bezocht. Daarna is in Beekbergen een houten kerkje gebouwd, vermoedelijk met de stammen van het bos in Bruggelen.

Tussen het jaar 1000 en 1100 is in plaats van het houten kerkje een tufstenen gebouwtje met een rechthoekig schip en koor gebouwd. De kerk van 1243 zou min of meer als de voorganger van de huidige oude kerk kunnen worden beschouwd.

Tijdens de Hervorming is de geloofsovergang in Beekbergen in het algemeen zonder grote problemen verlopen. De predikanten waren aanvankelijk oud-pastors. Onder meer de opstaande rand van het oude stenen doopvont werd tijdens de Beeldenstorm vernield. De muren, waarop afbeeldingen van heiligen, werden witgekalkt. Inmiddels zijn deze afbeeldingen na de restauratie weer voor een deel hersteld.

Het oude kerkgebouw met een fraai interieur in het centrum van Beekbergen heeft een goede akoestiek. Er vinden behalve de kerkdiensten ook concerten en samenkomsten in plaats. Het is een cultuurmonument van het dorp en van de gehele omgeving.

Oude kerk Beekbergen (Foto R.. van der Hof)

Omstreeks 1600 was ook in Beekbergen sprake van papierindustrie. Papiermolens waren er op de oude bronbeek, te weten de Tullekensmolen en de Ruitersmolen. Vrijwilligers hebben de Ruitersmolen na ingetreden verval weer hersteld. In de oude kerk bevindt zich een grafzerk van Marten Orges, een bekende papiermaker uit de 17^e eeuw.

Eeuwenlang leefden de inwoners van Beekbergen van de landbouw, welke op de Beekberger enk, de Lierder enk en de Engelanders enk werd uitgeoefend. Dit leverde volgens de kadastrale atlas van 1832 met hard werken toen een karig bestaan op.

De Tweede Wereldoorlog van 1940–1945 heeft in Beekbergen diepe sporen nagelaten. Er zijn tien inwoners van Beekbergen – sommigen door verraad – door de Duitsers gearresteerd en omgebracht. Hun namen staan op het oorlogsmonument in het Teixeira de Mattospark in Beekbergen.

In september 1944 was er in Beekbergen een grote toestroom van evacués uit Arnhem en omgeving. Het Zonnehuis, een inrichting voor chronisch zieken, fungeerde als noodziekenhuis en toevluchtsoord voor vele gewonden. Er werden 80 baby's geboren.

Het Zonnehuis was een centrum van het Verzet. Er waren onderduikers, joden en piloten verborgen. De Duitse Weermacht wilde het Zonnehuis vorderen, maar trok zich terug toen de directrice verkondigde, dat er besmettelijke ziekten in het huis zouden heersen.

Op 8 maart 1945 werden bij de Woeste Hoeve 117 gevangenen doodgeschoten als represaille voor de aanslag op Rauter. Verder hadden de inwoners te maken met de oproeping van dwangarbeiders naar Duitsland en de oproeping van mannen om te werken aan de verdedigingswerken aan de IJssel, de zogenaamde spitters.

Enkele inwoners waren lid van de N.S.B. (Nationaal-Socialistische Beweging).

Na de Tweede Wereldoorlog was er schaarste aan van alles. Tot 1950 heeft de distributie van allerlei artikelen geduurd. Er was tot die tijd voor een groot deel van de bevolking sprake van relatieve armoede.

Ter herinnering aan de Tweede Wereldoorlog zijn monumenten opgericht in Beekbergen, Lieren, Oosterhuizen en Woeste Hoeve. Jaarlijks worden de slachtoffers herdacht.

In 1947 en 1948 waren er politionele acties in Indië. Twee militairen uit deze omgeving lieten daar hun leven.

1960: Wilma Vermaat, schrijfster van romans, novellen en artikelen, was met haar ideeën haar tijd ver vooruit. Een borstbeeld van Wilma Vermaat staat bij het nieuwe multifunctioneel centrum in Beekbergen. Een beeld van freule Hartsen, die veel aan charitatief werk heeft gedaan, met name ook op het gebied van de beteugeling van de alcoholconsumptie, staat dicht bij de kerk. Een nieuwe basisschool is in 2007 ondergebracht in het nieuwe centrumgebouw in Beekbergen.

Landschappelijke aspecten

Het dorp Beekbergen ligt op de oostelijke rand van de heuvels van de Veluwe. Ten zuiden en ten westen van het dorp begint het bosgebied, bestaande uit grove dennen, sparren en loofbomen, in het algemeen geplant in de negentiende eeuw. Ten oosten van het dorp ligt de Beekberger enk aansluitend aan de Lierder enk. De enken zijn licht glooiende bouwlanden, begrensd door het bosgebied met hier en daar een inham in het bos. Landschappelijk gezien is dit één van de fraaiste gebieden in de omgeving van Beekbergen.

Het Beekberger Woud, het laatste oerbos uit de oudheid, is in 1870 ontgonnen. Inmiddels is door Natuurmonumenten een begin gemaakt met herstel van een gedeelte van dat vroegere woud. Op veel plaatsen komt in dat gebied kwelwater naar boven.

Eeuwenlang is voor het landschap van belang geweest de Lierder Marke, een tamelijk gesloten gemeenschap van boeren, die deelgerechtigd waren in de woeste gronden rond Beekbergen. De Marke beschikte over een markeboek, een verordening, waarin regels stonden waaraan de deelgenoten zich moesten houden en een soort rechtspraak onder leiding van een markerichter. Eind negentiende eeuw zijn de marken opgeheven, onder meer omdat deze een bemerking vormden voor verdere ontginning.

Heemkundige aspecten

Oorspronkelijk bestond Beekbergen uit de bebouwing langs de Dorpstraat, de Kerkeweg en de Arnhemseweg. Na de Tweede Wereldoorlog kwam er nieuwbouw tussen de Dorpstraat en de Tullekensmolenweg en uitbreiding bij de Van Schaffelaarweg en de weg De Hoeven.

Een bijzonder aspect in het dorp vormt de Kerkallee met eeuwenoude eikenbomen, waar in de zomermaanden de Veluwe zomermarkt met talloze kramen en enige attracties wordt gehouden. Deze markt strekt zich ook uit langs de Papenberg, waar ten noorden van de kerk ook eeuwenoude eiken staan.

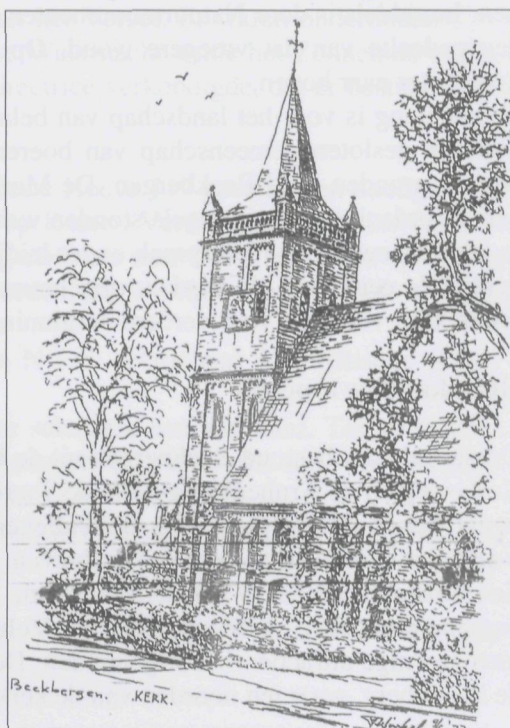
Beekbergen telt naar verhouding veel zorginstellingen. Al meer dan honderd jaar geleden vestigde zich hier een tehuis voor daklozen het Hoogeland (Arcuris; nu: Iriszorggroep). Verder een instelling voor chronisch zieken: het Zonnehuis, een zorginstelling voor demente bejaarden en Korsakovpatiënten in het Immendaal (vroeger sanatorium voor tuberculose patiënten), het Hietveld, onderdeel van de Pluryn Werkenrode groep, Hullenoord nu: Markenhof, Horeb, een inrichting voor de opvang van drugsverslaafden en het Spelderholt voor mensen met een beperking.

De Arnhemseweg (zuid-noordweg) loopt aan de westkant langs het dorp en vormt de verbindingsweg tussen Arnhem en Apeldoorn. Het dorp Beekbergen wordt aan de oostkant omsloten door de autosnelweg A 50 (zuid-noordweg) en aan de noordkant van Beekbergen loopt de autosnelweg A 1 (west-oostweg). Waar deze autosnelwegen elkaar kruisen tussen Apeldoorn en Deventer is het knooppunt Beekbergen, aangelegd in de vorm van een klaverblad. Het dorp is aangesloten op de autosnelweg A 50 via de Arnhemseweg en de Loenenseweg en op de autosnelweg A 1 via de Hansengraaf-Kayersdijk.

Ten opzichte van vroeger is - mede tengevolge van de autosnelwegen - ook in Beekbergen een structuurverandering ontstaan. In het dorp zijn onder meer verkeersproblemen en parkeerproblemen.

De spoorweg Apeldoorn-Dieren, vroeger voor personen- en goederenvervoer, loopt op ongeveer twee kilometer afstand van het dorp met een station in Lieren. Thans is het een recreatiespoorweg voor toeristen.

Ten zuiden van Beekbergen liggen in het bosgebied een aantal recreatiebedrijven. De wisselende samenstelling van de vakantiegangers zorgt in de zomer voor een grotere omzet in de winkels. Niettemin heeft de winkelstand in Beekbergen het moeilijk.

Voor de toekomst worden door de dorpsraad Beekbergen–Lieren plannen voorbereid voor enige uitbreiding van het dorp, speciaal voor de huisvesting van jongeren.

In het algemeen kan worden gezegd, dat de bevolking van Beekbergen tolerant en gemoedelijk is. Dit kwam en komt vooral tot uiting in bijvoorbeeld de manier waarop winkeliers in het dorp omgaan met bewoners van het Hoogeland, een instelling welke al meer dan 100 jaar in Beekbergen is gevestigd. Ook al kunnen die bewoners niet zo goed met geld omgaan bij het doen van boodschappen dan worden ze op een correcte en gemoedelijke manier geholpen.

Wietse Venema

Canon Eerbeek/Coldenhove op personen

Bannerheren van Bronckhorst en Borculo, in 1396 het eerst genoemd, tot 1658 bezitters van Het Huis te Eerbeek.

Daarna gaat dit kasteel over in handen van het geslacht Van Limburg Stirum. Achtereenvolgens is het in bezit van de families Buyninck, Van Lamsweerde, Van Wijnbergen, Dominee J.H.Berns en Professor Max Weber. In 1947 laten de heer en mevrouw Weber het huis na aan Het Geldersch Landschap.

Karel van Gelre,

Hertog van Gelre en Graaf van Zutphen.
Geboren 9 november 1467. Overleden
op 30 juni 1538.

Hij was één van de bekende eigenaren van Kasteel en landgoed **Koldenhove**. Aan hem is het wapen van Gelderland te danken. Er is een weg op Coldenhove naar hem vernoemd.

Jonker Henrick Boshoff

koopt in 1611 het landgoed met jachtslot Coldenhove van Jonker Cristoffel van Gelre en zijn moeder Geertruyt van Steenberg. Hij neemt de Duitse papiermaker Vincent Schoonman met zijn zoon Johannes uit Mühlhausen in dienst. Zijn bestaande watermolen wordt omgebouwd tot papiermolen (Boshoffmolen, later Schoonmansmolen). Mede door zijn toedoen is de papierindustrie

in Eerbeek en op Coldenhove ontstaan. Er is een weg op Coldenhove naar hem vernoemd.

Hendrik Gerrit Steenbeek *

geboren te Ellecom, 25 november 1820, overleden te Eerbeek, 5 juni 1888. Begon in 1848 als onderwijzer in Hall en startte in 1852 als hoofdonderwijzer met het onderwijs in Eerbeek. Bovendien was hij kostschoolhouder/koster en werkte als organist van kerken in de omgeving. Organiseerde vele activiteiten binnen de gemeenschap van toen. Er is een straat naar hem vernoemd en de Mavo-school.

Professor Max Wilhelm Carl Weber

*

hoogleraar zoölogie/biologie te Amsterdam. Laatste eigenaar/bewoner van Het Huis te Eerbeek, sinds 1895. Geboren te Bonn 5 december 1852. Overleden te Eerbeek 7 februari 1937. Samen met acht plaatsgenoten, onder wie een oud-onderwijzer, een predikant en vier papierfabrikanten, was hij in 1907 oprichter van de Boerenleenbank te Eerbeek. Verder richtte hij in 1901 de imkersvereniging "Eensgezindheid" op en stichtte

hij in 1900 het gemeenschapsgebouw "Eerbeeks Belang", dat in 1980 werd afgebroken. Er zijn een laan en een bos naar hem vernoemd.

Anna van Bosse

plantkundige, gespecialiseerd in algen. Echtgenote van Max Weber.

Geboren te Amsterdam, 27 maart 1852, overleden te Eerbeek, 29 oktober 1942. Zij richtte in 1921 de Montessorischool te Eerbeek op.

Mejuffrouw Henriëtte Ehrenfeld *

geboren te Jambe (België), 17 januari 1892. Overleden te Eerbeek, 27 oktober 1950.

Zij was de legendarische, artistiek veelzijdige, eerste leidster van de in 1921 opgerichte Montessorikleuterschool in Eerbeek.

C.J.C. Geerlings * 1865 – 1951.

Onderwijzer en hoofdonderwijzer te Eerbeek van 1888 tot 1907. Hij gaf tot 1913 leiding aan het zangkoor "Zanglust", waaruit later de gemengde zangvereniging "Herleving" is voortgekomen. Schrijver en componist van "Ons Gelderland" in 1916, dat op 9 september 1998 door het College van G.S. werd aangewezen als provinciale hymne.

Willem de Merode

Schrijver van meer dan 2300 gedichten. Zijn echte naam was Willem Eduard Keuning. Geboren te Spijk (Gr) op 2 september 1887. In 1926 vestigde hij zich in Eerbeek en woonde tot zijn dood op 22 mei 1939 in een boerderij aan de huidige Ringlaan. In Eerbeek is er een straat naar hem vernoemd.

Jan Mankes *

“Hollands meest verstilte schilder”. Geboren te Meppel op 15 augustus 1889. Gestorven te Eerbeek op 23 april 1920. In 1916 verhuisde hij om gezondheidsredenen van Den Haag naar Eerbeek en betrok een woning aan de huidige Dr. Gunningstraat. Op 30 september trad hij in het huwelijk met Annie Zernike, de eerste vrouwelijke dominee van Nederland. In 1918 werd hun zoon Beint geboren en in oktober van dat jaar promoveerde zijn vrouw Annie tot doctor in de theologie in Amsterdam.

Toen Jan Mankes op 23 april 1920 op dertigjarige leeftijd in zijn huis in Eerbeek overleed, memoreerden vele provinciale en landelijke dagbladen de kunstenaar en zijn werk. Er is een straat naar hem vernoemd in Eerbeek.

C.A. Wolzak *1890 – 1968.

In de dertiger jaren en tijdens de Tweede Wereldoorlog eigenaar van kampeercentrum “Coldenhove”. Leider van het verzet 1940-1945 (Wolzakgroep). Als zodanig verborg hij op zijn bosrijke kampeerterreinen Engelse piloten en Joodse onderduikers. Zijn oudste zoon werd in 1943 als verzetsman gefusilleerd. Voor zijn verzetswerk ontving de heer Wolzak na de oorlog de Medal of Freedom en (postuum in 1985) de Israëliische onderscheiding Yad Vashem wegens redden van Joden.

H.A. Grizell *

Geboren te Arnhem, 4 december 1892. Overleden op 6 maart 1959 aan de gevolgen van een noodlottig verkeersongeval. Hij was hoofd van de openbare lagere school te Eerbeek van 1930 tot 1957.

Hij nam een voorname plaats in in het dorpsleven. Hij was o.m. voorzitter van de woningbouwvereniging Eerbeek, van het Vee- en Varkensfonds, bestuurslid van het Nutsdepartement en van de Raad van toezicht van de Coöp. Boerenleenbank. Grizell

diende cultuur, wetenschap (sterrenkunde, geologie, archeologie en historie) en kunst (dirigent van muziekvereniging Eendracht en zangvereniging Herleving). Vanaf 1935 tot zijn overlijden had hij elke maandag om de 14 dagen in hotel Nijk het alom bekende "Vragenuurtje". Bij één van de Eerbeekse papierfabrieken gaf hij een ontwikkelingscursus voor jonge fabrieksarbeiders. Van zijn talenten en kennis hebben velen kunnen profiteren. In Eerbeek is een straat naar hem vernoemd.

Dick Willem van Vreeswijk

Geboren te Rotterdam 1908. Overleden in 1943. Mededirecteur W.A. Sanders Papierfabriek Coldenhove. De Duitse bezetter stelde hem verantwoordelijk voor de Meistaking in 1943 van de papierfabriek, waarna hij zonder proces is gefusilleerd. De laan op Coldenhove die naar Coldenhove Papier leidt, is in 1950 uit eerbetoon naar hem vernoemd.

* met aanvullingen van J.H. Plant

Marianne Van Zadelhoff

Oliemolen in Eerbeek gaat weer beukenootjes verwerken

"Sinds vandaag heeft Eerbeek er weer een toeristische trekpleister bij," aldus burgemeester Niels Joosten, nadat gedeputeerde mevrouw Van de Kolk met een krachtige beweging de aloude oliemolen van Eerbeek weer in werking stelde. De meer dan vier honderd jaar oude molen was dringend aan restauratie toe. Eigenaar Johan van Zadelhoff maakte een groot aantal personen enthousiast voor een actie, die nu in totaal € 75.000,-- heeft opbracht. Zowel aan de binnen- als aan de buitenkant van de molen waren lelijke scheuren geconstateerd. Die vloerscheuren wezen op verzakkingen, welke desastreus voor het mechaniek van de oliemolen hadden kunnen uitwerken.

Een probleem is nog wel het gebrek aan water. Dankzij de papierfabriek Coldenhove kon men eenmalig 50 kubieke meter per uur oppompen, maar 's avonds was het water al op!

Gelukkig is het Waterschap voornemens om de beek in 2008 te herstellen en daarmee een constante wateraanvoer te garanderen.

Op de plaats waar nu het café-restaurant functioneert, was tot 1972 een graanmolen in gebruik. De aangrenzende oliemolen was al 70 jaar buiten werking. De restauratie heeft drie jaar geduurd.

In de toekomst zullen met name beukenootjes als grondstof gebruikt worden voor de productie van olie. Dat is al een oud gebruik. De fijnste pannenkoecken worden in beukenolie gebakken. Overigens wordt op de oliemolen ook lijnzaad tot lijnolie geperst. In ieder geval is er voor de jeugd van Eerbeek en omstreken een nieuw perspectief: veel beukenootjes rapen en die tegen een leuke vergoeding aan de Oliemolen verkopen.

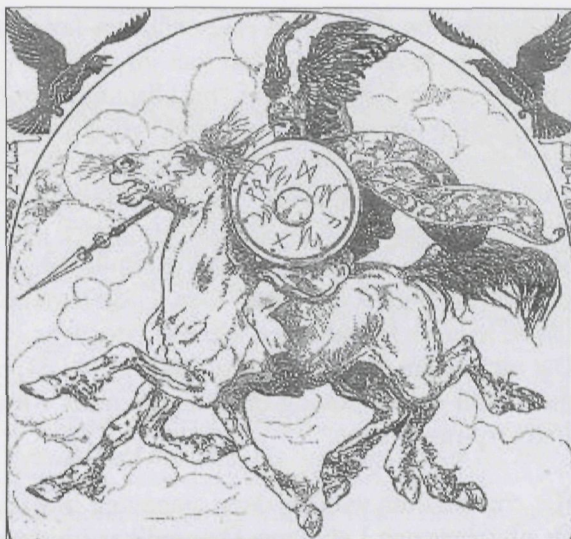
Piet Willemsens

Kerstening

Kerstening is – zo hebben we geleerd – een groep mensen tot het christendom bekeren.

Wat was er voor de invoering van het christendom? De mensen geloofden tijdens de oude cultuur in meer goden, zoals Wodan, Donar en Frija. De namen van de week te weten woensdag, donderdag en vrijdag herinneren ons aan die goden.

Aan het slot van dit verhaal meer over de bewaard gebleven oude cultuur van de voorchristelijke tijd.

Wodan op zijn achtbenige paard Sleipnir. Getekend door J.H. Isings.

Kerstening in Beekbergen

Hoe was de situatie tijdens de kerstening in Beekbergen? Het verdient aanbeveling over de kerstening in het dorp Beekbergen eerst iets te zeggen over de geografische en geschiedkundige situatie in de omgeving van Beekbergen.

In het bos Bruggelen in de buurtschap Engeland nabij Beekbergen en in het naburige Spelderholt bevinden zich grafheuvels. Daaruit kan worden geconcludeerd, dat hier in de prehistorie reeds mensen hebben gewoond. Er is in het bos Bruggelen een heuvel van ongeveer 39 meter boven N.A.P. Tegenwoordig wordt die heuvel aangeduid als Heerenhul. Er zijn in 1872 in en nabij die heuvel een aantal voorwerpen gevonden, die aan de hand van duidelijke afbeeldingen door de amateur-archeoloog J. Coenraads te Eerbeek zijn gedetermineerd. Er werden toen onder meer gevonden:

- een urn van ongeveer 1000 jaar voor Christus;
- een randscherf van ongeveer 1600 jaar voor Christus en een klokbeker van ongeveer 2500 jaar voor Christus.

De afbeeldingen van de gevonden voorwerpen staan in het tijdschrift *De Marke* van september 2000, blz. 31.

Vermoedelijk werden op de heuvel Heerenhul omringd door een eeuwenoud oerbos in de voorchristelijke tijd reeds bijeenkomsten gehouden.

Later werd op die heuvel Heerenhul tot het jaar 1600 in hoger beroep recht gesproken. In het proefschrift van jhr. Mr. Van Riemsdijk van 1874 werd de rechtspraak in hoger beroep "bij klimmende zonne" op Heerenhul gezien als voortzetting van een "old gebrueck". Ook de hertogen van Gelre (Gelderland) werden op deze ver van de bewoonde wereld gelegen plaats ingehuldigd. Ze kwamen daarvoor speciaal van Arnhem naar het Heerenhul in de buurtschap Engeland. Waarom de hertogen van Gelre speciaal op het Heerenhul in het bos Bruggelen moesten worden ingehuldigd, is niet bekend, maar geeft wel aan hoe belangrijk die plaats toen was. Het inhuldigen was onder meer nodig om de mensen te laten zien wie de hertog was.

Dat inhuldigen doen we nog steeds. Artikel 31 van de grondwet schrijft onder meer voor dat de koning of koningin moet worden ingehuldigd in de hoofdstad (!) Amsterdam.

Het christendom werd in deze omgeving ingevoerd door de prediker Liudger als opvolger van Lebuïnus. De prediker Liudger is vermoedelijk via het veer Bronkhorst – Brummen in deze regio binnen gekomen vergezeld door een escorte manschappen. Liudger is ook in Beekbergen geweest. De reden was onder meer, dat in 801 het bos Braclo (nu het bos Bruggelen) aan de prediker Liudger werd geschonken. Er is hiervan een schenkingsakte opgemaakt.

Na de schenking van het bos op de heuvel Heerenhul, in de voorchristelijke tijd reeds een bijzondere plek, werd kort na 801 voor het eerst in het dorp Beekbergen een houten kerkje gebouwd, vermoedelijk in de vorm van een blokhut met de stammen van de bomen uit het bos Bruggelen.

Met de bouw van het houten kerkje was voor de bewoners van Beekbergen de kerstening begonnen.

Het lijkt erop, dat bij de invoering van het christendom het van belang was de plaatsen waar in de voorchristelijke tijd de mensen van oudsher bijeen kwamen deze te niet te doen ofwel om te vormen tot bedevaartsplaatsen. Aan de bijzondere plaats Heerenhul werd kennelijk een enigszins andere functie toegekend (rechtspraak in hoger beroep en inhuldiging hertog). In Wilp werd bij de voorchristelijke heilige bron op initiatief van Liudger een kerkje gebouwd. Grote offerstenen werden in stenen kruisen veranderd, zoals in de Eiffel is te zien.

We weten niet of de kerstening in Beekbergen vrijwillig of gedwongen is verlopen. Schriftelijke gegevens ontbreken op dat punt.

De historicus dr. Otten heeft in zijn boekje over de kerstening het een en ander opgetekend aan de hand van oude kronieken. Uit die kronieken blijkt on-

der meer, dat de kerstening in het begin tamelijk tolerant is verlopen. Later verliep de kerstening niet zachtzinnig. Wie niet gedoopt wilde worden kreeg de doodstraf!

Dr. Otten schrijft in zijn boekje Lebuïnus op blz. 76 dat het christendom een nieuwe cultuur bracht voor de mensen. Het duurde generaties voor men zich het nieuwe geloof min of meer eigen had gemaakt. De vertrouwde

Predikende missionaris, getekend door R.Dozy.

godsvoorstellingen en de eeuwenoude cultische gebruiken lieten zich volgens dr. Otten niet zo maar door een opgelegd geloof verbannen.

In het algemeen kan worden gezegd, dat de bewoners van Beekbergen tolerant en gemoedelijk zijn. Aangenomen moet worden dat de door dr. Otten geschetste overgang van de oude naar de nieuwe cultuur ook opgaat voor Beekbergen.

Oude cultuur – nieuwe cultuur

De oude cultuur is nog voor een deel bewaard gebleven in oude volksgebruiken, zoals paasvuren, het (bij)geloof in witte wieven en spoken. In Beekbergen is een Spookweg ofwel spookweg. Op het schapenkerkhofje nabij de Woeste Hoeve zou het 's nachts spoken.

Met het instellen van een biddag voor het gewas en een dankdag werd de god van de oogst afgeschaft. Met Pasen eten we eieren. Het kerstfeest werd gecombineerd met het voorchristelijke lichtfeest.

De oude cultuur werd ook min of meer in een kwaad daglicht gesteld. We kennen nog de uitdrukkingen: een heidense bende, een heidens karwei, een heidens lawaai.

In verband met het vorenstaande lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat de oude cultuur met veel bijgeloof en oude gebruiken min of meer gedwongen werd vervangen door een nieuwe cultuur. Die conclusie lijkt ook voor de bewoners van Beekbergen van toepassing.

Bronnen: boekje Lebuinus door dr. D. Otten, 2006;
proefschrift van jhr. mr. Th.H.F. van Riemsdijk, 1874, bibliotheek
Apeldoorn;
aantekeningen van mw. ir. Frings: Uit de lange kerkgeschiedenis van
Beekbergen.

Wietse Venema

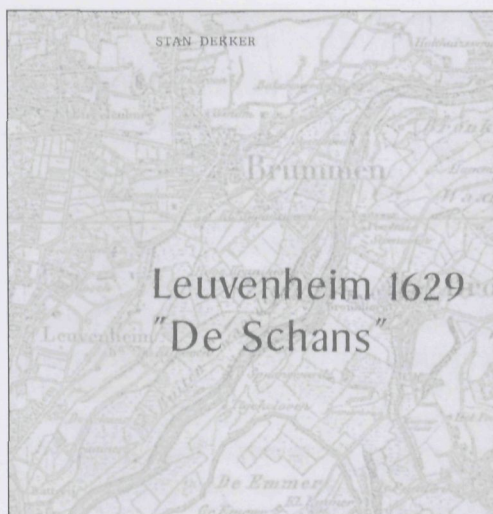
Impressies

van de lezing door Stan Dekker op 23 januari 2008

In het nieuwe centrumgebouw in Beekbergen vertoonde Stan Dekker op woensdag, 23 januari 2008 zijn interessante dia's. Zijn korte en rustige toelichting daarbij met sonore stem was perfect.

Het ging over een niet zo bekend tijdvak uit de tachtigjarige oorlog (1568 - 1648) namelijk van 1624 tot 1629. De hoofdrol vervulde graaf Hendrik van den Bergh, die was overgelopen naar de Spaanse dienst. Hij was een neef van Frederik Hendrik en Maurits, zonen van Willem van Oranje, aanvoerders in de opstand tegen Spanje.

De veldtochten van graaf Hendrik van den Bergh naar Hattem en Amersfoort verliepen ongunstig, omdat hij met zijn legers werd afgesneden van de bevoorrading in Wesel. De inwoners van de Veluwe hebben veel te lijden gehad van de huursoldaten, die al plunderend probeerden in hun levensonderhoud te voorzien.

Stan Dekker heeft met z'n onderzoek naar die gebeurtenissen enorm veel werk verricht. In 1989 heeft hij reeds in zijn boek "Leuvenheim 1629 De Schans" de geschiedenis beschreven rond de inmiddels nagevoeg verdwenen schans aan de IJssel.

Het was een boeiende avond in een riante nieuwe zaal in het centrum van Beekbergen.

Wietse Venema.

Enkele gegevens over de kerk van Hall

In **1903** kwam men tot de ontdekking dat de in het gangpad liggende grafzerk van een zekere Van Lennep bijna onleesbaar was geworden. De heren Van Schevichaven, Van Veen en F.C. Colenbrander Jr. (de laatste uit Brummen) overlegden met de kerkvoogdij over een nieuwe plek voor de zerk. Deze werd geplaatst in een nis naast de preekstoel met het opschrift:

“Anno D(omi)ni MCCCCCXXIII in p(rae)festo Assumptionis Marie virgis obiit ve(nerabilis dominus) Joes Lennep pastor in Becbargen olim hic. Orate p(ro) eo.” [Vrij vertaald: “In het jaar 1523, op de vooravond voor Maria Hemelvaart (= 15 augustus, dus op 14 augustus) is de eerwaarde heer Joes Lennep, hier al lange tijd pastor in Beekbergen, overleden. Bidt voor hem.”]

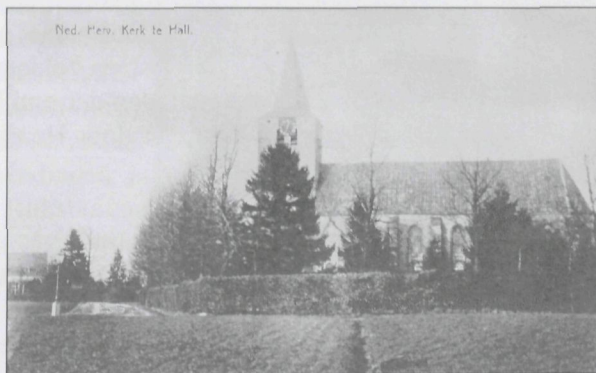
In 1506 werd gewag gemaakt van een Johannes van Lennep, priester en pater. Zou om dezelfde persoon kunnen gaan als wiens naam op de steen voorkomt.

In **1906** bezocht de bekende architect dr. P.J.H. Cuypers de kerk in Hall om te praten over het nemen van maatregelen om de muurschilderingen te behouden. Aan de hand van zijn bezoek werd een onderzoek ingesteld en een kostenplaatje gemaakt.

In **1908** verklaarde de kerkvoogdij dat – na het inwinnen van deskundig advies – zou worden begonnen met de herstelwerkzaamheden met betrekking tot het vastleggen van de muurschilderingen.

“In het afgelopen jaar (**1908**) zijn in deze kerk niet alleen de blootgelegde muurschilderingen onder de leiding van de heer P. Heiwegen, chefschilder van de werkplaatsen van Dr. P. J. H. Cuypers, vanwege de Commissie vastgelegd, maar is ook het kerkgebouw op verzoek van de kerkvoogden opgemeten en zijn de plannen tot restauratie opgemaakt door de heer W. te Riele Gz., architect te Deventer, waarvoor de kerkvoogdij f 150,— beschikbaar had gesteld.”

De kerk was vóór de hervorming gewijd aan de H. Ludgerus. Thans is zij eigendom der Nederlands Hervormde gemeente, terwijl de toren aan de burgerlijke gemeente Brummen toebehoort.

Oorspronkelijk had de bakstenen kerk, die in het begin der 15e eeuw gebouwd is, één beuk met een koor, gesloten met drie zijden van een achthoek. In de aanvang der 10e eeuw verrees een zijbeuk aan de noordzijde met rechte hoekige koorsluiting. Het schip van hoofdbeuk en zijbeuk is inwendig gemeten 14,35 m lang en 6,50 m en 2,40 m. breed, terwijl het koor 9,10 m lang is. Hoofdbeuk en zijbeuk zijn van elkander door drie ronde pijlers gescheiden, die het schip in drie gewelfvakken verdelen, waarvan die van de zijbeuk lager dan die van de hoofdbeuk liggen. Elk gewelfvak van de hoofdbeuk is met een stenen netgewelf met ribben, elk vak in de zijbeuk met een stenen kruisgewelf op graten overspannen, terwijl in de koorsluiting zich een stenen stergewelf op ribben bevindt.

In de middenbeuk rusten de ribben op kraagstenen, waarbinnen colonnetten zijn aangebracht, die op hun beurt weer eindigen, hetzij op de pijlers of op de doorlopende waterlijst onder de ramen van de zuidelijke muur.

In het koor hebben de kraagstenen uitgewerkte bladversieringen en bestaan de draagstenen der colonnetten uit fratsen.

Wat de bouwtijd der gewelven betreft, valt op te merken, dat bij de aanleg van de noorder zijbeuk, ook het gewelf in de hoofdbeuk ten westen van de triomfboog vervangen werd met gebruikmaking van de oorspronkelijke ribben. De gehele kerk is onder één met pannen gedekt dak.

In deze kerk zijn ontdekt muurschilderingen uit de tweede helft der 16e eeuw, die, voor zover zij blootgelegd zijn, door de Commissie voor ondergang bewaard zijn. Zij bestaan uit beschilderde ribben, waartussen in de schelpen gestileerde bloemen met vogeltjes, maar vooral de vier Evangelisten de aandacht trekken, en wel Mattheus met de engel, Marcus met de leeuw, Lucas met de os en Johannes met de arend.

Vermeldenswaard zijn verder in de kerk de koperen lessenaar en een dubbel-armige kandelaar.

De toren, aan welks noordzijde een traptoren, dagtekent uit het midden der 10e eeuw. De toegang onder de toren door is met een koepelgewelf overdekt. Voor enige jaren is hij met een halve steen beklampt en op afstanden van ijzeren slakjes voorzien tot het vasthouden der omkleeding, die thans echter alerwege loslaat. In de toren hangt een door Henricus Petit in 1815 gegoten klok.

In 1920 doen B & W van Brummen aan de Vereniging Gelre een verzoek om subsidie. Het geld is bedoeld voor restauratie van de in bouwvallige toestand verkerende toren.

In **1922** uit aantekeningen uit de kerkgeschiedenis van de Veluwe:
De eerst bekende predikant van Brummen en Hall is Wolter(us) de Bruyn, die het Handboek niet kent en die reeds in 1592 de synode bijwoonde. Hij is in 1595 naar Voorthuizen vertrokken en wordt daar vermeld als 'voormalig pastoor.' Hij wordt opgevolgd door Johannes Wedeus (Wete of Wede), die het Handboek in 1598 uit Steenderen laat overkomen.
Wedeus vertrekt in 1602 naar Zwolle. Zijn opvolger is Everhard van Goer (Goor), die in april 1605 wordt opgevolgd door Berthold Wentholt.

In **1923** wordt vermeld dat in verband met de plannen tot herstel van de toren er een dringende noodzakelijkheid is om de torendeur te vervangen.

In **1925** lezen we dat het herstel van de toren op 1 december 1924 gereed kwam en f 7500,-- heeft gekost.

In **1938** dient de kerkvoogdij weer eens een verzoek om subsidie in bij de Vereniging Gelre. Ditmaal ten behoeve van de restauratie van de gewelfschilderingen. De Vereniging Gelre stelt f 100,-- beschikbaar. De totale restauratie wordt op f 1000,-- geschat. Daarvan komt f 500,-- voor rekening van het Rijk, f 100,-- ten laste van de Gemeente Brummen en de kerkvoogdij zal f 300,-- op tafel moeten leggen. De restauratie zal in het voorjaar van 1938 worden uitgevoerd door de 'sierschilder' Jacob Por.

Vorige restauraties aan de gewelfschilderingen zijn door 'ondoelmatig samengestelde' materialen niet afdoende uitgevoerd.

'Bij het bezoek in oktober 1938 aan de gerestaureerde gewelfschilderingen in de Ned. Hervormde Kerk te Hall gebracht, is ons gebleken, dat deze schilderijen, bestaande uit een achttal wapenschilden, thans na de restauratie — ondanks de aan de restaurateur verstrekte adviezen — nog meer fouten vertonen dan zij reeds deden sinds de restauratie in 1908. Van de bevindingen is rapport uitgebracht aan het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, onder mededeling dat naar ons oordeel de fouten door de restaurateur voor eigen rekening dienen te worden hersteld.'

Ds. H.M. Berns, kwam in 1847 vanuit Renswoude naar Spankeren en bleef daar tot aan zijn emiritaat in 1875. Daarna kocht hij het Huis te Eerbeek en woonde daar tot zijn dood. Hij werd in Hall tegen de kerkmuur begraven.

Uiteraard is er nog wel meer te schrijven over de kerk te Hall. Maar de spreker op de lezing van 5 maart zal er natuurlijk het één en ander en meer over te vertellen hebben.

Bron: teksten zijn ontleend aan diverse vermeldingen in "Bijdragen en Mededelingen Gelre" tussen 1903 en 1939
afbeeldingen uit eigen collectie

Willem Reusink

Nieuwsbrief

20e jaargang no. 1 ISSN 1382-0478 februari 2008

In de convocatie voor de lezing van 23 januari is het al aangekondigd: de Nieuwsbrief wordt met ingang van 2008 opgenomen in het orgaan. We hopen ook op deze wijze het contact met u te onderhouden en u te prikkelen een boek te lenen uit de bibliotheek of deel te nemen aan een activiteit. Als u in het bezit bent van een internetverbinding raadpleegt u dan ook regelmatig onze website, zodra we een definitieve datum hebben van een activiteit dan plaatsen we die onder het hoofd "agenda".

Lezingen

De eerstvolgende lezing is op woensdag 5 maart a.s. in de kerk in Hall.

Bibliotheek

Onze bibliotheek is uitgebreid met de volgende titels:

nr. 462 Over de geschiedenis van het Deelerwoud, samenstelling en redactie Marianne Cuisinier en Annie Plant-Freriks. ISBN 978-90-5750-102-9, uitgeverij Tandem Felix.

Landgoederen spreken tot de verbeelding. Ze hebben ieder hun eigen verhalen, gevormd door de ervaringen en herinneringen van de mensen die er woonden en werkten. Dit geldt zeker ook voor het Deelerwoud, gelegen op de Veluwe, vroeger afgesloten, maar tegenwoordig deels openbaar toeganke-

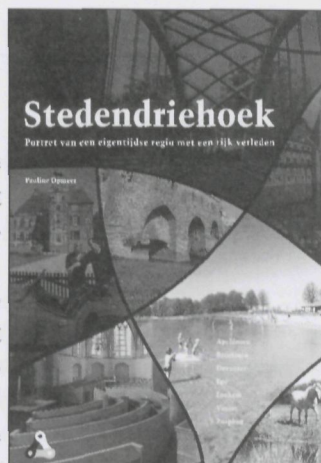
lijk. In het boek komen wetenswaardigheden over het gebied aan de orde, maar vooral wat de samenstellers optekenden uit de monden van bewoners en andere betrokkenen over hoe het vroeger in het Deelerwoud toeging, wat hen heeft getroffen en wat ze nog zó voor zich zien.

nr. 463 Stedendriehoek door Pauline Opmeer,
Eric Blok, Caroline Brouwer, uitgeve-
rij Walburg Pers ISBN 90-5730-515-1

De Regio Stedendriehoek – het gebied rondom de steden Apeldoorn, Deventer en Zutphen – kent eeuwenoude samenwerkingsverbanden die al dateren van voor de huidige nationale eenheid.

In het boek belicht auteur /fotograaf Pauline Opmeer de gezamenlijke cultuurgeschiedenis van het gebied dat behalve de drie steden bestaat uit de gemeenten Brummen, Epe, Lochem en Voorst.

Aan bod komen het rijke landschap, de religieuze en bestuurlijke achtergronden en de intellectuele ontwikkelingen. Dankzij rivieren, kanalen, beken en sprengen kende het gebied diverse economische hoogtepunten, waarvan de periode van het Hanze-verbond het meest tot de verbeelding spreekt. Minder bekend is dat ook de ijzerfabricage en de papierindustrie er bloeiden. Archeologische vondsten en papiermolens zijn daarvan nog de stille getuigen. Talrijke ruïnes en fraaie verdedigingswerken vormen de restanten van het gevecht om de macht tussen de graven, hertogen en bisschoppen van Gelre en het Sticht. Maar misschien wordt de regio nog wel het meest gekenmerkt door het rijke buitengebied met fraaie IJsselhoeven, lustwarandes, royale buitenplaatsen en fleurige boerenerven.

nr. 464 Samen verleden toekomst geven, Stichting Gelders Erfgoed.
Dvd ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van Gelders Erf-
goed. Presentatie: Jacobus Trijsburg.

Oproep:

Doe mee

met de verkiezing van de belangrijkste tradities van Nederland. Het immaterieel erfgoed staat de laatste tijd erg in de belangstelling, nadat Unesco in 2003 zijn leden opgeroepen heeft om ook dit erfgoed te beschermen. In Nederland buigt het Nederlands Centrum voor Volkscultuur zich over de vraag welke tradities en rituelen tot ons immaterieel erfgoed behoren.

Daarom vragen wij aan iedereen in Nederland om zijn of haar tradities aan ons op te sturen. Laat ons weten welke tradities u belangrijk vindt door ons een brief te sturen of de enquête op www.volkscultuur.nl in te vullen. In het Jaar van de Tradities 2009 zal het Nederlands Centrum voor Volkscultuur een lijst publiceren van de honderd meest genoemde tradities en deze ook documenteren in boekvorm en op de website. Veel dank!

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1
3572 JA Utrecht
www.volkscultuur.nl

Nog een oproep

Denk mee

Graag vraag ik uw aandacht voor het volgende. In opdracht van uitgeverij d' jonge Hond stel ik een boek samen met als werktitel 'Plaatselijke specialiteiten in Nederland'. Het is de bedoeling dat dit boek in het najaar van 2008 verschijnt. Het geeft een overzicht van plaatselijke specialiteiten die in de diverse provincies van Nederland verkrijgbaar zijn.

Veel dorpen en steden hebben hun eigen specialiteit: Gouda zijn stroopwafels, Delft zijn aardewerk, Zwolle kent zijn balletjes en wie het over Deventer heeft denkt direct aan koek. Het lijkt me een uitdaging om een algehele inventarisatie te maken van wat er zoal in Nederland verder nog aan plaatselijke specialiteiten bestaat. Na selectie zullen er circa 200 specialiteiten in het boek worden vastgelegd. Iedere specialiteit wordt voorzien van een foto, geschiedenis en eventuele wetenswaardigheden. Het gaat uitdrukkelijk **niet** om de z.g. streekgebonden specialiteiten en/of gerechten.

Omdat meerdere mensen meer weten dan één, roep ik uw hulp hierbij in. Graag wil ik zo volledig en origineel mogelijk zijn. U weet ongetwijfeld wat de stad of plaats die u vertegenwoordigt, te bieden heeft. Wellicht weet u daarbij ook de geschiedenis, kent u die ene persoon die er alles over kan vertellen of nou juist dat ene adres waar je de specialiteit het beste kunt kopen of waar die gemaakt wordt.

Ik dank u bij voorbaat voor het meedenken en ben uiteraard reuze benieuwd welke specialiteit er bij u in de omgeving thuishoort.

Miranda Baas
Meidoorn 13
8141SW Heino
☎ 0572-392841
mirandabaas@gmail.com

En nog een oproep

Help mee

Het Regionaal Archief Zutphen beheert de archieven van de gemeenten Brummen, Lochem en Zutphen. Om de archieven goed toegankelijk te maken is de hulp van vrijwilligers noodzakelijk. Heeft u een paar uur per week tijd om in de Brummense archieven te duiken?

Een enthousiaste groep vrijwilligers is onlangs begonnen met het Notarissen-project: het maken van een digitale index op de duizenden akten van de notarissen met de standplaats Brummen, Gorssel, Warnsveld en Zutphen. Er bestaan al indexen op papier (repertoria), maar deze moeten worden gecontroleerd op typfouten en volledigheid. Helpt u mee om de Brummense akten op naam doorzoekbaar te maken?

Een ander project waar uw hulp van pas komt, is het digitaliseren van het bevolkingsregister van Brummen. In 2008 wil het Regionaal Archief Zutphen het bevolkingsregister beschikbaar stellen via de website. De boeken worden gescand. Helpt u mee om de juiste bladzijde aan de juiste persoon te koppelen?

Wat wij vragen zijn vrijwilligers met gevoel voor administratie en affiniteit met geschiedenis. U gaat werken met een eenvoudig computerprogramma. Het werk moet worden gedaan bij het Regionaal Archief Zutphen in de Spiegelstraat in Zutphen. Wilt u helpen bij het invoeren en controleren van namen, dan kunt u contact opnemen met:

Etienne van den Hombergh

☎ 0575-512157

e-mail: e.vandenhombergh@zutphen.nl.

Tentoonstellingen en activiteiten

Op zaterdag 27 oktober 2007 werd het grenspalenpad geopend, een cultuur-historisch ommetje op de grens van Apeldoorn en Voorst. Dit 8 km lange pad volgt voor een groot deel de historische route uit 1750. Startpunten: buurtschap De Kar, restaurant Pijnappel in Klarenbeek of N.S.-station Klarenbeek. Een folder met beschrijving is o.a. te koop bij VVV Voorst in Twello, maar u kunt ook de geel-wit-rode markering volgen.

De hond mag niet mee. Meer informatie:

www.brascamp.com/grenspalenpad.htm

Clara Uenk-Dirksen, secretaris

Oproep aan de lezer(s)

Elke lezer van 'De Marke' kan zijn vereniging een dienst bewijzen door het blad ook aan vrienden en kennissen voor te leggen.

Met de vraag: 'Wil ook jij lid worden?'

De ervaring is dat - als de mensen eenmaal kennis hebben gemaakt met ons ledenblad - ze best graag lid willen worden.

De voordelen van een lidmaatschap zijn:

- * interessante artikelen uit de eigen regio, waardoor misschien een stimulans wordt gegeven om zelf iets (meer) aan historisch onderzoek van eigen dorp of buurtschap te doen en daar zelf een stukje over te schrijven in 'De Marke';
- * het lidmaatschap is slechts € 14,00 per jaar. Voor aanmelding zie secretariaat in het colofon binnenzijde omslag;
- * drie maal per jaar ontvangt u dit blad (32 pp per keer);
- * 'De Marke' kent nog vele andere activiteiten, waaronder de lezingen (gemiddeld acht keer per jaar);
- * twee maal per jaar organiseert 'De Marke' een excursie, meestal per bus. Eén keer een hele dag en één keer een halve dag. Voor deze busreizen is altijd veel animo. Soms is er zelfs een deelnamestop;
- * er is een overzicht van aangeschafte en geschonken boeken, die leden gratis uit de eigen bibliotheek kunnen lenen;

Dus: na lezing het blad doorgeven aan anderen en hen wijzen op de voordelen van een lidmaatschap van 'De Marke'.

Aanbod

Ons Markelid **Jaap van der Weel** is aan het opruimen. Hij biedt aan: Een in 1994 gevolgte cursus over het ontstaan van het Nederlandse landschap, die werd gegeven door drs. J.M.A. Zuidam, historisch geograaf. De cursus gaat over verschillende landschappen: duin, zeeklei, veen, krijt/löss, rivierklei en tot slot zand.

Hij wil dit cursusmateriaal graag gratis ter beschikking stellen aan een lid of leden van ohv De Marke. Wie belangstelling heeft, kan reageren:

vdweel@planet.nl of: **055 - 378 13 93.**

advertentie 120 x 60 mm
€ 45,00 per jaar
(voor 2008: € 30,00)
Info: j.zengerink@hetnet.nl

advertentie 120 x 60 mm
€ 45,00 per jaar
(voor 2008: € 30,00)
Info: j.zengerink@hetnet.nl

advertentie 120 x 60 mm
€ 45,00 per jaar
(voor 2008: € 30,00)
Info: j.zengerink@hetnet.nl

welk bedrijf

draagt

'De Marke'

een warm hart toe

en wil voor € 150,00 per jaar

(voor 2008: € 100,00)

120 x 180 mm

achterop ons mededelingenblad

Adverteren

Info: j.zengerink@hetnet.nl

